

A KÉNOSI UNITÁRIUS EKKLÉZSIA.

(Történeti leírás.)

A kénosi unitárius ekklezsiának eredetére vonatkozó adatok — kutatásaim után nagy valószínűséggel mondhatom — nincsenek. Kénytelenek vagyunk hát a hagyomány beszéde után indulni s abból vonni el egyetmást, hogy mégis valami tájékozásunk legyen, mit jóhiszeműleg kárpótlásul vehessünk az elvesztett bizonyos helyett.

Orbán Balázs tudós történész által is „Székelyföld leírás“-ában igazolt tény az, hogy Kénos, mint filia több más szomszéd társaival együtt a h.-sztmártoni anyaekklához tartozott, de hogy mikor csatlakozott s mikor vált külön, azt seholse bírtam fölfedezni. — Különb. adatokban nagyon szegény ekk. levéltárunkban akadtam egy nagyon is régi kinézésű kis nyolczadrétű leveleskére, mely éppen azt volna hivatva felderíteni, hogy mikor szakadt el Kénos az anyaekkléziától, de a levél írásának évszáma teljesen hiányzik. A levél megszólítása ez: Tisztelendő főpüspök ur! Tisztelendő szent Synodale Consistorium, kegyes lelki atyánk! Aláírása ez: alázatos szolgái: a kénosi unitária ekklezsiának minden igaz tagjai. Tartalma röviden: Eccléziánk kívánja magát az Ecclesiastica Constitutiohoz tartani a bérfizetés aránt, hogy adjunk papnak 2, mesternek 1 kalongyát, hogy mi is más ekklezsiákhoz hasonlóak lehessünk s papot, mestert kedvünk szerint hozzassunk, stb.

Legrégibb hagyomány szerint a falu nyugoti szélén, most Tekt. Ládai Gyözőné György Ilona urasszony által birtokolt szép gyümölcsös kertben volt egy gyönyörű s nagy kiterjedésű udvarház, melyhez tartozott egy kis kápolna is, melynek helye egy kőhalmazból emelkedett dombocskán ma is látható jelezve egy vaczkorta által, melyet ma is a nép pap vaczkorfájának nevez. E kápolna szolgált ismeretlen időközön keresztül a kénosi hívek isteniszteletének helyéül, míg Kénosi Gál Ferencz roppant sok birtoku gazdag nemes ur — kié volt hihetőleg említett udvar és kápolna is — egy közös templom építését vette czélba, miről egy 1651-ben kelt családi testamentumában ezeket írja: Ha én végben nem vihetem az kénosi templomot, Angyalosi meghépitse, az György Mihály olajsajtóló hegyében. *)

Hogy maga Kénosi G. Ferencz megépíthette-e a czélbavett templomot, vagy veje Angyalosi István hajtotta végre és mikor, az bizonytalan, hanem az tény, hogy a templom említett helyen felépült, mert 1744-ben a templom fejériséről és igazításáról van szó a curatori számadásban. Ez pedig a legelső adat, mit a kénosi ekklezsia levéltárában találhatunk, eltekintve attól, hogy egy az újabb időben újra öntött harangra 1703 évszám volt írva, és egy máig is használatban levő fertályos kora, aranyozott urvasorai boros pohár 1633 évszámmal van jegyezve, miről bátran következtethetni, hogy a kénosi ekklezsia történetéből több mint száz esztendő teljesen ismeretlen.

*) Lásd kőri felügyelő gondnok mlgs. Jakab Lajos ur családi levéltárában.

Az első, vagyis régi templom és torony alakjáról s nagyságáról nincs semmi bizonyos adat, csak annyit tudunk rólok, hogy a templom kőből, a torony fából épült, mindkettő zsendely fedéllel.

A fatorony, vagy tán csak harangláb helyett kőtornyot építettek 1762-ben, mit akkori curator Fóris György ilyen hiányos feljegyzéséből következtethetni: A kőmiveseknek, mikor a tornyot végezték, adtam 21 rfrtokat. — A tornyépités körülményeiről, módozatairól nem emlékezik, csak azt jegyzi meg: A torony sokba került. Ezt a tornyot 1816-ban renoválták s kimeszelték; 1849-ben ujra fedték, a mi került 93 frt 24 krba, ugyanekkor a torony gombjára egy aranyozott csillagot tettek, az aranyozás 3 frtba került. Több említés egészen mostanig nincs a torony felől, hanem most már mindennapi emlegetés tárgyát képezi, a menyinyben egy évszáz ezernyi zivatarjai győzedelmet vetek rajta csaknem a diadalomig, s ez okból a hivek buzgó törekvése egy ujnak emelésén fáradozik. E már igazán kiszolgált toronynak párját nem igen találhatni, mert kortársai többnyire mind uj alakot vetek fel, a hol kibirták az ujjaalakítást, de ez még ama régi tornáczos modorban áll zsendely fedél alatt, megviselve tetejétől fogva mind az aljáig. Magassága mintegy 14—15 öl fel a gombjág számíva. — Van benne két igen szépen összhangzó kis harang, egyik két, a másik 3 mázsás körülbelől. A nagyobbikon ilyen irás olvasható: A kénosi unitária ekklézsia öntette ezt a harangot Isten dicsőségére: Venite et laudate Dominum 1775. A kisebbiken ez olvasható: A kénosi unitaria ecclézsia öntette ezt a harangot Tőzsér István curatorságában 1775. E két harang korábban is a kénosi ekklézsiáié volt kisebb alakban, miről egy 1770-beni feljegyzés említést teszen: két harangja van az ekklézsiának: a nagyobb 1727. „Ecclá unit. Kénos, a kisebb 1763. Venite, audite verbum Dei“ feliratokkal.

A mostani templom épült egészen alapjában ujából 1844-ben csinos ujabkori izléssel, arczal délnek állítva, keleti vége kerek, nyugati vége pedig szögletes, és itt a toronytól egy ölnyi tér választja el. Az egész kőből épült, fedélzete cserép, hossza 10 öl, szélessége 5 öl, magassága 3 1/2 öl. Főbéjáratánál egy kis porticus van szintén kőből és cserép fedél alatt építve, hová az élte-sebb asszonyok közül néhányan telepedni szoktak az isteni tisztelet alatt.

Belől a templom mennyezete stakaturós, fala több helytt állellenes ket-tős ivlábakkal, mi igen csinos kinézést nyujt az egésznek. Két végében két kar, a kelet felőli karban az orgona valóban kedves kinézésű két testben, mely két test egy felmagasló széles ivvel van összekötve s ez ivben szép nagy betükkel olvashatólag e jelmondatt: Az ur gondot visel. A két test közép táján a kar és orgona közös oldalán látható: 18—J. L.—45. Diszítése nem pazar, de oly csinnal alkalmazott, hogy most 35 év után is kedvesen hat a szemlélőre. Említett jelmondatos iv tetején egy fehér galamb áll, szárnyát reptülésre tartva, mintha lábaira füzve hozná a jelmondattban kifejezett isteni gondviselésnek szent izenetét.

A főbéjáratattal szemben áll a szószék és felette egy diszes korona kivül e felirattal: Készítette Iszlai Zsuzsánna Jakab Lajosné 1845, belől olvashatólag e körirattal: Légy hiv mind halálig s neked adom az életnek koronáját.

A templom piacznán van az urasztala, egy erős és csinos kerek faasztal, melyet 1845-ben Jakab Gergely csináltatott.

A templomi székek még a régi templomból vannak nagyrésztint átvéve,

hanem azért tisztességes berendezéssel foglalnak helyet kelet felől a férfiak, nyugat felől a nők használatára.

A templom kerítése nem valami tágas, hanem a helyi viszonyokhoz mérten elég nagy, jó crös zsendely iedelü deszka kerttel, és két bejáratánál két jó záros ajtóval ellátva.

Helyén látom itt az így körülirt templom építésének körülményeit és segéd-eszközzeit is vázolni, a mennyire legalább a rendelkezésem alatti adatok engedik.

Mint előbb is említém e templom épült 1814-ben, de sok küzdelemteljes év után, mert már 1834-ben, tehát tíz évvel előbb megindult ez ügyben a mozgalom; csak annyibau kívánom itt a mozgalom szót alkalmazni, a mennyiben már az eszme megvalósítása kezdeténél sem volt egyetértés a hivek között, mert a jobb rész akarta s a nagy rész hidegen és részvéltlenül nézte a jobbak buzgolkodását, s az egészben az a fájdalmasabb, hogy maga a pap is egyfelől ellensége volt e valóban szent czélu törekvéseknek, talán mert nehéznek tartotta a szerepet, mi neki ez ügyben osztályrészebe jutandott, vagy mert nem akarta ismerni a „kellen“ tul levő kedves kötelességeket; pedig nagyon könnyü lesz vala a dolog élén álló derék pártfogó urral egyetértve diadalra vezetni a szent ügyet. — Volt ugyanis abban az időben egy derék, kegyes és nagy buzgalmu pátronusa ez ekklézsiának Tekintetes Jakab Gergely ur, ki az ekklézsia s általában a vallás ügyeiben lelkes tevékenységgel működött s ki egy idevonatkozó emlékiratában kívánta megörökíteni a templomépítés körülményeit. Ez emlékirat szerint kimondhatlanul sokat kellett futnia fáradni s mindenek felett lelkesítnie, hogy a már-már nyakokba omló templom helyett mást építhessenek; sok önzéssel, még több nemakarással s legeslegtöbb kése-delmezéssel, mint erős akadályokkal kellett küzdenie. Végre-valahára országos kéregetésre felsőbb helyeken való sok zörgetéssel engedélyt nyerhetett, s mikor ez megvolt, alig kaphatott embereket, kik a patentálisokkal különböző vidékekre utra keljenek; még az az eset is megtörtént, hogy idegen falusi s más felekezeti embereket kellett e célra felhasználnia, nem akadván annyi buzgó keresztény ez ekklézsiában, hogy saját magok jollétének előmozdítására időt s fáradságot szenteljenek. — Különben a sok töprengésnek és nyugtalan fáradságnak még is szép sikere lett, mert ez úton 777 frt 64 krt gyűjtöttek össze, a mi nemcsak mint kamatozó tőke, hanem mint lelkesítő eszköz is határozatosan működött a további kellékek megteremtésében, mihez járult nem kis mértékben egy új pap lelkesítő bánásmódja is. — Utba lévén indítva nagy ügygyel bajjal a templomépítési alap s az új idők új embereket hozván a régi jók mellé, feltámadt a közbuzgóság is mind jobban-jobban, annyira, hogy az irt évben 33 nap alatt az új templom cserépfedel alá vétetett s csakhamar egyéb szerelvényekkel is beállítatott; az egész épület maga került 2593 frt 80 kr. tiszta pénzbe, ide nem érte a sokfelől jött ajándék anyagokat.

A belső szerelvények közül az urasztala és korona már említve voltak, illetőleg említve, hogy egyiket Jakab Gergely, a másikat Iszlai Zsuzsánna Jakab Lajosné csináltatta, de az orgona csak két betüvel hirdeti az Isten emberének nevét, ki vallásos áldozatkészségének zálogaként, a buzgóságnak e magasztos oltárát emelteté. A két betüben Mlgs Jakab Lajos ur neve foglaltatik, ki a nyolcz változatu orgonát Iókodi Balázs Mózes naturalista művész-szel csináltatta saját költségén. — Ára 600 mforint és 6 köből búza.

Végül a templomajtókat közösen csináltatták akkori pap, Sándor Ferencz, id. Imre András, Pál Mózes és Nagy Mózes. Az ablakrostélyok csináltatásában

pedig az ekklézsia pénztárát jótékony adományaikkal segítették: Jakab Lajos, Fosztó Ferencz, Kis Dániel, Sándor János felső, Rácz István, N. Máté József és Fóris Mózes id.

Mielőtt tovább mennék, helyén látom itt kapcsolatosan megemlíteni mindazon jóttevőket, kik a templomépítés nagy munkáját az említettek kivül kisebb-nagyobb áldozataikkal segítették: Simén József mgs ur h. -szt.-mártoni ajándékozott 2 frtot. Imre Pál 5 mf. Udvarhelyi hívek 5 frtot. Udvarhelyi Sándor Ferencz és József fél mázsa vasat feldolgozva stakatur felfoglaló srofoknak. Telekfalvi Kovács Istvánné Máté Sára 1 frt. Udvarhelyi Kóbori Mártonné Demeter Juliánna 10 frt. Abásfalvi atyafiak 2 szekér meszet. H.-Ujfalviak cseréfat s több szomszéd falvák is több kevesebb anyagi segílyt nyújtottak, mik fájdalom nincsenek részletesen feljegyezve. Jakab Lajos ur adott 2500 drb téglát s az egyik kar felépítések or ismét 3000 drb téglát adott s a munkásokat ingyen élmezte.

Fennebb már említve volt, hogy a templomépítés alapját képezé kéregetés utján egybegyűlt 777 frt 64 kr, mihez járultak az éppen most említett kegyes adakozások, s a mi ezen felül a 2593 frt 80 krrig és az anyagoknak kitudja mekkora számaíg esik: az mind a hívek vállaira nehezült, miből könnyen meg lehet győződni a hívek áldozatának nagyságáról, habár az egyes tények feljegyzetlenül maradtak is. — Szintén ide sorozandónak vélem azt is, hogy a templom nyugoti bütfala a nagy rokkánás következtében tetemes romlást szenvedvén egész az összeomlásig, kénytelenítették a hívek újabb áldozatot tenni 1870-ben ennek kijavitása s nagy részbeni ujra építése miatt, a mi 428 frtba került. E célra a községi birtokos gozdrák adtak 156 frt 84 krt. Benedek István és nője Fosztó Zsuzsánna 2 frt. Benedek István ismét 1 frtot. Id. Imre András 300 drb téglát. A többi rovatal utján fedeztetett.

A templomépítés körülményeivel ennyire megismerkedvén, lássuk tovább az egyházi építkezések sorozatát is: Fennebb már említett Kénosi G. Ferencz 1651-ben kelt családi testamentumából úgy látszik, hogy ő vetette meg mindenekben a kénosi ekklézsia létezésének első alapját az anyagiakkban, minek egyik bizonyosságául álljanak itt saját szavai: „Egy pohárt hagyok az kénosi templomhoz, kit tud feleségem. Az udvarhelyi három öregh földeknek dézmáját hagyom az kénosi Papnak az felét, az más felének felét az Mesternek, az harmadát az kénosi templomház építésire. Pap házának adják az Albert Mihály házát.

Biztos adatok nincsenek arra nézve, hogy a legelső papiház csakugyan az Albert Mihály háza volt-e? de a szájhagyomány igazolja, miszerint az udvar szomszedságában levő egy kis telek sok ideig a most már nem létező Albert családé volt, mit valami elődje a papiház és telekért cserébe kapott volt. Papiházról semmi feljegyzés nincs 1749-ig, az akkori gen. visitatio feljegyzései közt ennyi említés van téve: a parochiális ház új fundusra építettett. Ismét 1770 körül az ekklézsiai javaknak összeírásában ez áll: Parochia fából való, köpinczével, tanulóházzal és füstházzal együtt. E két adat ugyanazon egy épületre vonatkozik bizonyosan, mert a kettő közötti időköz éppen nem enged jogot az ellenkezőnek feltevésére. Ez ügyre vonatkozó adatok nem létéből minden kételkedés nélkül állithatjuk, hogy az a fából való papiház szolgált egészen 1855-ig, midőn osztán a jelenben is jó karban levő elég kényelmes papilak egészen kőből építettett. Ez épület a helyi építkezési viszonyokhoz képest egyik végén földszintí, másik végén emeletes kinézésű, hossza 8 öl, szélessége 4 öl; alsó részén van elől egy nyári konyha

és sütőház, ezen belől egy gabonás, bennebb egy jó pincze; felső részén 11 lépcsőnyi magasságban két szoba és egy téli konyha s ennek szomszédságában egy kis kamara, honnan a hiuba való feljárás is van. — Az egész épület cserép fedél alatt áll arczczal nyugatra nézőleg, a bejárathoz felvezető lépcsőzet felett egy kis kőoszlopos tornácczal.

E papiház alig 10 évvel később épült, mint a templom, s egy újabb bizonyítékát képezi a hívek áldozó erényének, mert a templomépítés nagy munkájának e tíz év alatt is sokáig viselt utóterheitől alig szabadulhatván egyetlen egy krajczár nélkül 1577 magyar forintossal építkezésre vállalkoztak a papi házzal, egyedül a hívek áldozatkészségében s Isten segédelmében vetve reménységöket. És nem csalódtak, mert e két forrás legjobbnak, kiapadhatatlannak bizonyult. Ugyanis nem lévén más alap, más mód, az írás szavai után az igás barmoknak erejére támaszkodtak s azokkal miután a természet ingyenes ajándékából kinálkozó anyagokat: követ, fát, fővenyet nagy erőfeszítéssel összehordták, a gondnok vezetése alatt 40—50 ekével indultak a sz.-udvarhelyi határon, tekintélyesebb földbirtokosoktól kifogadott földek szántására, minek gyakori ismétlésével az önségélynek minden idők által annyira kipróbált elvét: Segits magadon s az Isten is megsegít, magok között valódi hatalomná emelték, mely az előbb kivihetetlennek látszott vágyat teljesítette, valóssággá emelte. Tagadhatatlan, hogy nem ez volt az egyedüli eszköz czéljok kivitelében, de a többi is ehhez hasonló, melyek mind arról tanuskodnak, hogy minden czéloknak leghatalmasabb emeltyüje az erős akarát. — Kissé csudálatos, hogy ezt a buzgóságot az a nép fejtette ki, mely a fennebb is említett templomépítés körülményeibe alig volt beléhajtható; de hiában! gyakorlat teszi az embert! Mig voltak az ekkléziának pártfogói, gazdag urai, kik helyette mindent megtettek, addig itt a szükségét, ezt a nagy tanítómestert nem ismerték, valamint nem ismerték saját erejüket sem. Mihelyt azonban pártfogó nélkül magokra maradtak, önmagokra kellett támaszkodniok s többszöri gyakorlat által oda fejtették magokat, hogy készséggel tudnak áldozni a közügyek oltárán.

A leirt papi házon jelentékeny javítás tétetett 1873-ban, a mikor egyttal az egész papi telek $1\frac{1}{2}$ öl magas és 2 láb széles kőfállal békerítettett, a mi az anyagokon kívül került 259 frt 76 krba. Ez összeg kiteremtése nem kis gondot adott a híveknek, miben Mlgs Jakab Gyula szolgabíró ur különösen is részt vett, adván a papiház fedeléhez 1000 drb fedél cserepet.

Áttérve a mesteri ház és iskolaépítésre, ennek legelső nyomát találjuk az 1757-ik évben, de fájdalom nagyon hiányosan, mert az egész dologról csak ennyi van feljegyezve: a mesteri házon és iskolán dolgozó mesterembereknek égett borraadtam 9 dr; ezen kívül sem hogy miformán épült, sem hogy mibe került semmi sincs írva róla. 1832-ben ismét új mesteri ház és iskola építéséről van szó, de ez is hiányos, mert semmiféle körülményei nem jegyeztek fel. Azonban ez bizonynyal a most is meglevő, s így utólagosan tehetünk róla annyi említést, hogy az akkori szokás szerént a mesteri ház és iskola egy fedél alatt épültek s egy kis közép ugynevezett eresszel választattak el egymástól. Az épület maga fából épült zsendely fedél alatt az iskolaszobán kívül egy szobával és kamarával a mester számára. Ez azonban csak volt már iskola és mesteri ház, mert az iskola községivé átalakulván államsegélyvel, egy diszes iskolát épített a község, hol a mester is mint tanító kényelmes szállást nyert. Az előbb leirt mesteri ház most magtári helyiségül használtatik.

Gazdasági épületekről a papi telken már az 1770-ben történt feljegyzések között is találunk említést: Papi csűr istállókkal együtt, árnyékkal és sertés ollal. De az nincs feljegyezve, hogy mikor épült és mibe került. Papi csűr építésről egyéb emlékezet nincs. A mostaninak koszorufájára 1783 évszám van írva, de nem tudni mit jelent. 1809-ben a papi csűr újra zsúpoltatott és került 15 frt 21 krba. 1880-ban ismét ugyanaz a csűr újra zsúpoltatott, a fedő mesterembernek fizettek 12 frtot, a zsupot a hivek adván, valamint a fedő embernek élelmezését és a naponkénti segédkezést is rendre hordozván. A feljegyzésekből nem deríthető ki, hogy ez a mostani csűr mikor épült, hanem még elég jó karban áll, habár a vénségnek nyomai nem takarhatók. — A házzal szembe nézőleg áll.

Mesteri csürről sehol emlékezet nincs egészen 1825-ig, ekkor az van róla följegyezve, hogy új mesteri csűr építtetett a régi helyett, s ebből azt következtethetni, hogy azelőtt is volt, de nem tudoi micsodás. A mostani jó karban van, 1875-ben újra zsúpoltatott, a zsupon kívül került 8 frtba. Egy fedél alatt csűr, pajta, árnyék és sertés ollal.

Helyén lesz talán itt a papi és mesteri telkeknek is rövid leírását adni tájékozásul. Itt az egyházi belső telkek mind egymás mellett, egy területen fekszenek, csak közkertek által választva el egymástól. A mesteri telek a templom tőszomszédságában inkább hosszukás, nyugatról kelet felé nyuló irányban áll, nyugoti végén a ház, középen a csűr, s azon hátul gyümölcsös és csürös kert, a torony és a csűr között egy kis veteményes kerttel. Az egész nagyon kicsi, egy alig használható vízmosásos udvarral.

A papi telek ezzel összefüggő, inkább kör alakú, az itteni szűk viszonyokhoz mérten elég tágas és egyenes udvarral a ház és csűr között; a csűr háza mögött egy kis csürös kert, és az udvaron belül egy kis szabású gyümölcsös és veteményes kert. Az egészet egy derék kőkeret szegélyezi. Kapcsolatosan ide jegyzem emlékezetnek okáért, hogy a papi és mesteri telkek miféle családok birtokaiból alakultak át egyházi birtokká? Említve van, hogy Kénosi G. Ferencz hagyományozta papi háznak az Albert Mihály házát; a levéltárban található tenyérnyi kis elkopoit kötveleceskéken alig kiböngészhetőleg látszik, hogy a papi telket nagyították időközönként Ferenczi Balázs uramtól, Sándor Jánostól, lókodi Sata János, Annók, Demeter és Judithtól vásárolt helyekkel, mihez a mostani csürkert helyét Vas Kata ajándékozta. A mesteri telek és a papi gyümölcsös egy része László András és Jánostól vásároltattak.

(Vége köv.)

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

LII.

Tordai Máté vallástétele. 1599. febr. 4.

Én Thordai Máthé deák vallást teszek, úgy mint egészségben lévén, és ép ésszel elmével bírván, az én menyei szent atyám előtt, az ur Jesus Christusnak dűcsőséges szent atya előtt, hogy az mely igaz vallást teljes életembe követtem, tudni illik az menynek földnek teremtő Istene és az ember Jesus Christus felől, ki nem három személyű, hanem egyedül uralkodó véghetetlen Isten, az Jesus Christus penig, az ő szent fia, nem valami örökké való személy, avagy hasonló Isten az atyjával, hanem az szent próféták, evangelisták és apostolok tanítása szerint, az büntől gyarlóságtól megválva, mi hozzánk hasonló férfi volt, az ő atyjának jobbára ült az ő szenvedéseieért, és ki eljövendő az ítéltre az utolsó napon, megítelni mindeneket, eleveneket és holtakat. Mely vallásban kívánom hogy az én teremtő menyei szent atyám engemet megtartson, és az én végső óramon velem lévén, jó hitben, reménységben ez világból kivegyen, és az ő szent hivei közé szent kegyelmességéből az boldog feltámadásban számláljon. 1599. 4. febr.

Eredetije néhai Hilibi Gál László gyűjteményében Char-tophylaceorum Tom. XVII.)

Közli: Szabó Károly.